

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

на правах рукопису

УДК 377(477) «1921/1929»

Харламов Михайло Іванович

Розвиток професійно–технічної освіти в УСРР у 1921-1929 рр.

07.00.01 – історія України

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Науковий керівник:
доктор історичних наук,
професор Калініченко
Володимир Вікторович

Харків – 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	11
1.1. Історіографія проблеми.....	11
1.2. Характеристика джерел.....	34
1.3. Методологія і методи дослідження.....	55
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ІНДУСТРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ШКІЛ В УСРР У 1921–1929 РР.	59
2.1. Передумови створення і особливості становлення шкіл.....	59
2.2. Матеріально–технічний стан шкіл.....	71
2.3. Формування змісту освіти навчальних закладів.....	90
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОФЕСІЙНИХ ШКІЛ В УСРР У 1921–1929 РР.	108
3.1. Передумови створення і особливості становлення шкіл.....	108
3.2. Матеріально–технічний стан закладів освіти.....	122
3.3. Формування змісту освіти професійних шкіл.....	139
ВИСНОВКИ.....	157
ДОДАТКИ.....	166

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВРНГ – Вища Рада Народного Господарства
ВРПС – Всеукраїнська Рада Професійних Спілок
ВУЦВК – Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет
ВЦРПС – Всесоюзна Центральна Рада Професійних Спілок
Губпрофос – Губпрофосвіта – Губернський комітет з професійно–технічної і спеціально–наукової освіти
ІНО – Інститут народної освіти
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
ЛКСМУ – Ленінський комуністичний союз молоді України
Методком – Методологічний комітет
Наркомат – Народний комісаріат
НЕП – Нова економічна політика
НОП – Наукова організація праці
НКЗ – Наркомзем – Народний комісаріат земельних справ
НКО – Наркомос – Наркомат освіти – Народний комісаріат освіти
НКП – Наркомпрод – Народний комісаріат продовольства
ОВК – Окрвиконкоми – Округні виконавчі комітети
Повітпрофос – Повітпрофосвіта – Повітовий комітет з професійно–технічної і спеціально–наукової освіти
Профосвіта – Професійна освіта
Профтехосвіта – Професійно–технічна освіта
Профшкола – Професійна школа
РНК – Рада Народних комісарів
РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
Соцвих – соціальне виховання

Укрголовпрофос – Укрголовпрофосвіта – Український головний комітет
з професійно–технічної та спеціально–наукової освіти.

ФЗУ – фабрично–заводське учнівство

ХІНО – Харківський інститут народної освіти

ЦК – Центральний комітет

ЦСУ – Центральне статистичне управління

ВСТУП.

Актуальність теми дослідження. Сучасна українська освіта має дуже багато проблем. Безумовно, це пов'язано з тим, що наша країна тільки розпочинає складний шлях з перетворення нашої республіки на міцну європейську, демократичну державу. Складнощі у суспільному розвитку нашої країни не могли не позначитися і на розвиткові нижчої та середньої професійно–технічної освіти в республіці.

Навчальні установи, що повинні випускати кваліфіковані робітничі кадри для промисловості і сільського господарства України на сучасному етапі знаходяться в незадовільному стані. Українські заклади професійної освіти не можуть готувати фахівців на належному рівні для народного господарства з багатьох причин. Серед них можна назвати наступні: незадовільне фінансування урядом освітніх програм, погана матеріально–технічна база училищ, відсутність новітніх методик та технологій в процесі навчання та виробничої практики, не престижність робочих професій та наявність стереотипів в суспільстві, низький рівень підготовки викладачів та учнів профтехучилищ тощо.

У національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті та державній національній програмі “Освіта” наголошується на необхідності створення високоефективної, якісної системи освіти в Україні, зокрема і професійно–технічної, яка повинна відповідати усім стандартам передової європейської освіти.

З огляду на вищезазначені фактори одним з шляхів покращення системи нижчої професійно–технічної освіти може бути звернення до досвіду українських педагогів, які у 20-х роках XX століття створили унікальну освітню систему з підготовки кваліфікованих кадрів для промисловості і сільського господарства країни. Особливо цікавим є аналіз проблематики професійно–технічних шкіл в УСРР у 1921–1929 рр., що були головними

навчальними закладами нижчої професійної освіти з випуску молодого покоління робітників для народного господарства країни.

На сучасному етапі розвитку історичної науки відсутні ґрунтовні праці, що б досліджували проблеми професійно-технічної освіти, зокрема питання масових професійно-технічних шкіл в УСРР у 1921–1929 рр., складний процес їх розвитку (питання становлення, формування змісту освіти, економічний стан, взаємодії з іншими освітніми закладами, проблематика керування освітою тощо). Тому таке дослідження є актуальним.

Зв'язок роботи з науковими планами та темами. Зміст дисертації має зв'язок з проблематикою, що розробляється на історичному факультеті ХНУ ім. В.Н. Каразіна, зокрема є складовою частиною наукової програми кафедри історії України історичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна “Соціально-економічна і політична історія України ХХ ст.”. Окрім того робота здійснювалася в аспекті реалізації мети та завдання державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття).

Метою даного дослідження є створення цілісної, об'єктивної картини історії становлення і розвитку нижчої ланки професійно-технічної освіти, а саме масових професійно-технічних шкіл в УСРР у 1921–1929 рр. Для досягнення зазначеної мети дисертаційного дослідження були поставлені такі **завдання:**

- проаналізувати стан наукової розробки та джерельну базу дослідження;
- виділити та охарактеризувати етапи становлення, розвитку та знищення української системи професійно-технічної освіти, а конкретно професійно-технічних шкіл УСРР у 1921–1929 рр.;
- виявити головні завдання, які ставилися перед установами нижчої ланки професійно-технічної освіти (професійно-технічними школами), їх об'єктивність і відповідність економічній ситуації в УСРР у 20-х рр. ХХ століття;

- визначити основні тенденції та закономірності розвитку професійно–технічних шкіл УСРР протягом 20-х років ХХ століття.
- дослідити базові принципи формування змісту освіти в освітніх закладах України професійно–технічної спрямованості у зазначений період.
- здійснити аналіз особливостей економічного розвитку та фінансування навчальних установ професійної освіти в Україні у 1921–1929 рр..
- визначити можливості використання історичного досвіду вітчизняних науковців для реформування та вдосконалення української професійно–технічної системи освіти в наші часи, дати певні рекомендації для сучасних освітніх установ професійно–технічного спрямування, які можна взяти з досвіду діяльності професійно–технічних закладів 1920-х років.

Об’єктом дослідження є діяльність Наркомату освіти УСРР, а також його підвідомчих органів (Українського головного комітету з професійно–технічної та спеціально–наукової освіти, губернських, повітових та міських відділів народної освіти) з проблем професійно–технічної освіти в 1921–1929 рр., а саме питань становлення і розвитку профшкіл з підготовки робітничих кадрів для промисловості і сільського господарства республіки, а також організація навчально–виховного процесу у даних освітніх установах, їх економіки та фінансів, формування викладацьких кадрів та учнівського контингенту.

Предметом дослідження є розвиток професійно–технічної освіти в УСРР у 1921–1929 рр., а саме: процес формування та діяльності професійно–технічних шкіл в досліджуваній період.

Хронологічні межі дисертаційної роботи 1921 – 1929 рр. Нижня межа визначається завершенням громадянської війни на теренах України, утвердженню радянської влади в країні та зміні політики військового комунізму на нову економічну політику. З цього періоду розпочинаються активні процеси створення радянської української освітньої системи, зокрема створення базових принципів та засад з підготовки кваліфікованих

робітничих кадрів у професійно–технічних школах УСРР. Верхня межа дослідження – 1929 р., коли в республіці розпочалися процеси уніфікації та централізації освіти, українська радянська система професійно-технічних освітніх установ втратила власну унікальність і поступово перетворилася у частину загальносоюзної освітньої системи.

Територіальні межі роботи охоплюють територію УСРР у межах 20-х років ХХ століття.